

Heiligen van de laatste dagen

Over de groei van het mormonisme

Aangeboden aan:

Dr. David Bos

Subfaculteit Godgeleerdheid

Faculteit Geesteswetenschappen

Universiteit Utrecht

Martin Harthoorn

3351394

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Groei.....	4
Beschrijving van de groei.....	4
Geografische aspecten van de groei	5
De LDS: Historische aspecten	6
Historische informatie	6
Historische redenen voor groei.....	7
De LDS: Inhoudelijke aspecten	9
Theologische informatie.....	9
Inhoudelijke redenen voor groei	11
De LDS en haar organisatiestructuur	14
Structuur	14
Wendbaarheid	15
Zakelijke aanpak	15
Organisatiestructuur: Temple en chapel	17
De LDS als zendingsbeweging	18
Organisatie.....	18
Missionaire technieken.....	18
Missie als socialisatie	21
De LDS als gemeenschap	22
Een hoge lat.....	22
De gemeenschap als centrum	22
Conclusie.....	24
Literatuurlijst:.....	25

Inleiding

Onderzoeksvraag

De kerk van Jezus Christus van de heiligen van de laatste dagen (hierna de Mormoonse kerk, of LDS kerk) is sinds 1950 gegroeid van 1,8 miljoen leden tot meer dan 12,5 miljoen leden wereldwijd. Dit is een uitzonderlijk snelle groei en gaat in tegen de groeitrends van andere christelijke groeperingen in Noord Amerika. Sommige auteurs beweren zelfs dat het de potentie heeft een nieuwe wereldreligie te worden. Maar hoe is dit mogelijk? In deze scriptie richt ik mij op de oorzaken van deze opvallende groei. De vraag hierbij is: Welke redenen liggen ten grondslag aan de uitzonderlijke groei van de mormoonse kerk? Hierbij richt ik me vooral op op het doen van literatuurstudie.

Redenen

Ik zal beginnen met een beschrijving van de groei om vervolgens over te gaan tot het behandelen van de verschillende redenen. Mijn aanvankelijke indeling van deze redenen was een onderscheid tussen theologische redenen en redenen van een institutionele aard. Dit onderscheid bleek in de loop van het onderzoek wat kunstmatig want zoals zal blijken hangen veel organisatorische eigenschappen en keuzes samen met theologische opvattingen. Finke en Stark hanteren in 'The churching of America' een model dat is gebaseerd op marktterminologie. Volgens hen is de groei van een kerk afhankelijk van vier factoren: De organisatiestructuur, hun vertegenwoordigers (leiders), hun product (doctrine) en hun marketingtechniek (evangelisatietechnieken).¹ Deze indeling neem ik over en ik voeg de rol van gemeenschap als extra factor toe. Ondanks dat deze structuur beter past zal blijken dat zaken soms nog steeds door elkaar lopen. Ik zal beginnen met een historische en theologische inleiding op het Mormonisme, waarbij ook al een aantal van de gevonden redenen naar voren zullen komen.

---

¹ R. Finke, R. Stark, *The churching of America, 1776-1990: Winners and losers in Our religious economy* (New Jersey: Rutgers University Press, 1992), p17.

Groei

Beschrijving van de groei

Uitgangspunt van deze scriptie is de constatering dat het aantal Mormoonse gelovigen een bovengemiddelde groei vertoont. In het nu volgende gedeelte ga ik in op de vragen: In welke mate is het aantal gelovigen gegroeid en op welke wijze dit gegroeid is: op natuurlijke wijze of door bekering. Tevens ga ik in op de vraag waar de groei geografisch plaatsvindt.

Toen de kerk werd georganiseerd in April 1830 bestond deze uit zes mensen. Aan het einde van dat jaar was het 280. In het jaar 2002 was het wereldwijde ledenaantal al meer dan 11 miljoen.² In onderstaande tabel van Stark ziet u een precieze uitwerking³. In deze tabel is te zien hoe de groei vooral na de Tweede Wereldoorlog exponentieel toeneemt.

TABLE 7.1 Growth Record of LDS Membership, 1830–2000

YEAR (AS OF DEC. 31)	NUMBER OF MEMBERS	RATE OF INCREASE
1830	280	—
1840	16,865	—
1850	51,389	207
1860	61,082	18
1870	90,130	48
1880	133,628	48
1890	188,263	41
1900	283,765	51
1910	398,478	40
1920	525,987	32
1930	670,017	27
1940	862,664	29
1950	1,111,314	29
1960	1,693,810	52
1970	2,930,810	73
1980	4,639,822	58
1990	7,761,207	67
2000	11,068,861	43

De groei van een religieuze organisatie bestaat altijd uit twee componenten: aan de ene kant een geboortecijfer dat het sterftcijfer overtreft en daarnaast rekrutering. Beide factoren spelen een belangrijke rol in de groei van de LDS.⁴ Een beweging zoals het mormonisme kan niet alleen

² D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p227.

³ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p141.

⁴ G. Shepherd, G. Shepherd, *Mormon passage: A missionary chronicle* (Urbana/Chigago: University of Illinois Press, 1998), p3.

leunen op bekeerlingen, zeker niet in het frontier-tijdperk zo beweert socioloog Rodney Stark⁵. Shepherd en Shepherd beschrijven het mormonisme als een 'pronatalist religion'. Een belangrijke reden hiervoor is de relatief goede gezondheid van de leden. Mormonen onthouden zich van alcohol, drugs en tabaksproducten. Daarnaast speelt volgens deze auteurs de prominente plaats die de familie inneemt in de religie hier ook aan toe.⁶ Volgens Davies spelen opvattingen over familie een rol in het relatief grote aantal kinderen: een Mormoon bouwt namelijk een familie op met het oog op de eeuwigheid.⁷

Shepherd en Shepherd citeren het onderzoek van Tim Heaton, een mormoons demograaf die zegt dat in de periode na 1900 de bekeringscijfers relatief lager werden en vruchtbaarheid de belangrijkste bron van groei was. In de twintigste eeuw was het vruchtbaarheidscijfer ongeveer anderhalf keer het nationale gemiddelde.⁸ Mormonen hebben over het algemeen grotere families dan niet-mormonen.⁹

In de loop van de jaren is een steeds groter percentage van de dopelingen bekeerling. In 1940 was dit 35% (7877 t.o.v. 14412 kinderdoop), in 1990 is dit gegroeid tot 81% (330.877 t.o.v. 78000 kinderdoop). Momenteel valt de verhouding tussen natuurlijke aanwas en aanwas door rekrutering dus uit in het voordeel van het laatste.¹⁰ Om deze reden is het van belang te onderzoeken welke redenen hiervoor gelden.

Geografische aspecten van de groei

In de eerste jaren heeft de groei zich beperkt tot de gebieden waar het begon, het westen en midwesten van de Verenigde Staten. Omdat Mormonisme veel waarde hecht aan zending is het al snel ook geografisch gaan uitbreiden. In 1996 was het aantal leden buiten de Verenigde Staten groter dan er binnen. De missie is ondertussen verspreid over de hele wereld maar de grote groei vindt vooral plaats in gebieden in Zuid- en Midden-Amerika en in mindere mate in Azië.¹¹

Shepherd en Shepherd beweren dat het aantal gelovigen in Zuid-Amerika op den duur dat in Noord-Amerika kan overtreffen. Dit heeft er onder andere mee te maken dat ze een ander soort mensen aangetrokken zien worden. In Noord-Amerika is volgens hen het Mormonisme vooral aantrekkelijk voor een conservatieve middenklasse die terugkeer naar een georganiseerde gemeenschappelijke waarden en tradities zoekt, mensen die dus zoeken naar de waarde van het verleden. Buiten de Verenigde Staten schijnt het meer mensen met opwaartse aspiraties aan te spreken. Dus niet vanwege waarden uit het verleden maar om de hoop voor de toekomst die het hen geeft.¹²

---

⁵ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p132.

⁶ G. Shepherd, G. Shepherd, *Mormon passage: A missionary chronicle* (Urbana/Chicago: University of Illinois Press, 1998), p3.

⁷ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), 245.

⁸ G. Shepherd, G. Shepherd, *Mormon passage: A missionary chronicle*, p3-4.

⁹ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p132.

¹⁰ G. Shepherd, G. Shepherd, *Mormon passage: A missionary chronicle*, p4-5.

¹¹ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p141-142.

¹² G. Shepherd, G. Shepherd, *A kingdom transformed: themes in the development of Mormonism* (Salt Lake City: University of Utah Press, 1984), p205.

De LDS: Historische aspecten

Historische informatie

De LDS church werd opgericht in 1830 maar de beweging begon eigenlijk al 10 jaar daarvoor. In 1820 kreeg Joseph Smith Jr. zijn eerste visioen. In dit visioen werd hem op 14 jarige leeftijd geopenbaard dat alle bestaande kerken verkeerd zitten.¹³ In de periode hierna had hij nog verschillende ervaringen waarin hem het boek van Mormon werd geopenbaard.

De eerste jaren 1830-1846

Na de druk van het boek van Mormon werd dus in 1830 de kerk officieel opgericht in Fayette, NY. Toen Joseph Smith zijn openbaring kreeg hadden de mensen in dit gebied al jaren van 'revival' achter de rug. Het westen van de staat New York stond indertijd bekend als 'the burned-over district' vanwege de verschillende vlagen 'revivals' die plaats gevonden hadden sinds de 'second great awakening' rond 1800.¹⁴ De invloed van deze situatie blijkt volgens historica Jan Shipp's bijvoorbeeld uit het leven van Joseph Smith die een antwoord zocht op de vraag welke van de kerken de goede was.¹⁵

Bij oprichting heette het de 'Restored Church of Jesus Christ': de kerk begon volgens Shipp's als een christelijke groep, die zich zag als een herstel van de vroege kerk. De eerste periode heeft Smith kunnen gebruiken om de tekst van het boek af te ronden, en getuigen van de openbaringen om zich heen te verzamelen.¹⁶ Het was ook een periode van beweging, Davies noemt dit de zgn. 'calling to zion'. Vanuit Fayette ging men in westelijke richting: eerst naar Kirtland (Ohio) en daarna Nauvoo (Illinois). Kenmerkend voor deze periode is dat de gelovigen zich uit een wijde omgeving verzamelden rondom de leiders, Davies noemt dit de 'calling to zion': de gelovigen werd gevraagd zich te verzamelen in Utah voor de terugkomst van Jezus Christus.¹⁷

In de beginperiode werden ook de eerste tempels gebouwd en werd de theologische basis voor de ritualistische kant van de religie door Joseph Smith uitgewerkt.¹⁸ De eerste Mormonen stonden regelmatig op gespannen voet met de omgeving. Vooral hun opvattingen over polygamie en theocratie leverden onbegrip op: regelmatig werden Mormonen opgepakt of aangevallen. In 1844 wordt Joseph Smith vermoord in Carthage (Illinois).¹⁹

De Utah-periode: Consolidatie 1846-1896

Brigham Young werd de opvolger van Smith; waar de tijd van Joseph Smith een tijd was van snelle eindtijdverwachting werd onder Young duidelijk dat de wederkomst van Jezus Christus toch langer uitbleef dan verwacht. Het was dus nodig de gemeenschap politiek, sociaal en economisch te organiseren.²⁰ Na de dood van Smith begon hij te zoeken naar een veiliger plek dan Illinois waar ze het koninkrijk van God permanent konden vestigen.²¹ In 1847 werd de vallei van Salt Lake City (Utah) ontdekt en aangewezen als het beloofde land voor de Mormonen. De kerk startte de

---

¹³ L.J. Arrington, D. Bitton, *The Mormon experience*, (Chicago: University of Illinois Press, 1992), p5.

¹⁴ G. Shepherd, G. Shepherd, *A kingdom transformed: themes in the development of Mormonism* (Salt Lake City: University of Utah Press, 1984), p19-20.

¹⁵ J. Shipp's, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p7-p8.

¹⁶ J. Shipp's, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p2-3, p23.

¹⁷ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p8.

¹⁸ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p156-157

¹⁹ J. Shipp's, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p154-158, p161.

²⁰ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p9, p118.

²¹ J. Shipp's, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p84.

verzameling van de heiligen in Utah.²² Onder Brigham Young ontstond een sterke Mormoonse gemeenschap die zich politiek tamelijk onafhankelijk opstelde van de nationale overheid. Het Amerikaanse congres zette ondertussen meer druk op de mormonen door strengere maatregelen tegen polygamie uit te vaardigen: verschillende kerkleiders werden gearresteerd voor polygamie. Wilbert Woodruff wordt in 1889 president van de kerk en schrijft een jaar later een manifest waarin hij namens de kerk polygamie verwerpt. Dit manifest wordt unaniem aangenomen.²³ De verwerping van polygamie was onderdeel van een grotere beweging van toenadering tot de nationale regering. In 1891 werd de Mormoonse politieke partij, de 'People's party', opgeheven: de leden werd gevraagd republikein of democraat te worden. In 1896 werd Utah toegelaten als 45^e staat van de Verenigde Staten. De theocratische tendensen uit de periode van Young, de droom van een politiek koninkrijk van God op aarde, kwamen op deze manier ook tot een einde.²⁴

Het moderne mormonisme: 1896 - nu

Met de toetreding tot de unie en het loslaten van de verschillende standpunten werd een nieuwe tijd ingeluid waar de mormonen meer toegang kregen tot de mainstream. De mormonen hadden zichzelf gevestigd en geconsolideerd, en konden zich nu naar buiten gaan richten. De kerkleiders stopten ook met de oproep zich te verzamelen in Utah en ging zich dus ook buiten het midwesten meer en meer organiseren en vestigen.²⁵ In het midden van de twintigste eeuw werden de grote missionaire projecten over de hele wereld gestart²⁶ die worden gezien als het begin van een transitie van een regiogebonden 'volk' naar een volwassen religie.²⁷

Historische redenen voor groei

Mormonisme werd, zeker in de begintijd, beschouwd als een sekte en uitsluiting van mormonen kwam regelmatig voor. Zoals we al zagen werden ze op de plaatsen waar ze kwamen onder druk gezet of verjaagd. Volgens Heinerman en Shupe had dit verschillende oorzaken: De polygamie-opvattingen, een sterke communitarische economische houding in het Utah-tijdperk. Ook de open houding richting indiaanse stammen en Europese immigranten zette volgens de auteurs soms kwaad bloed in de jaren rondom 1830-1840.²⁸ Deze pressie van buitenaf heeft volgens Heinerman en Shupe tot gevolg dat Mormonen een offensieve en vasthoudende houding kregen: "*A condition of 'optimum maladjustment' to outside pressure kept them on the offensive, persevering through troubles and never resting complacently.*" Hun sociale situatie hield ze, volgens hen, als het ware scherp en slagvaardig.

Mormonen hebben vanaf het begin zoals hierboven al genoemd op een bepaalde manier in spanning met hun omgeving geleefd. Rodney Stark, Amerikaans godsdienstsocioloog, is van mening dat zaken als het rassenstandpunt of de polygamiekwestie hen in bepaalde manier distantieerden van de andere geloven en een spanning in stand hielden, zoals ook de vorige auteurs constateerden. Ook vandaag de dag ziet hij een distantie: Mormonen houden er vergaande morele gebruiken op na. Zo vermijden ze koffie, thee, tabak en alcohol.²⁹ Een bepaalde mate van spanning met de omgeving is volgens Stark belangrijk voor het slagen van een nieuwe religieuze groep. "*New religious*

---

²² L.J. Arrington, D. Bitton, *The Mormon experience*, (Chicago: University of Illinois Press, 1992), p103-105.

²³ J. Shipps, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p167.

²⁴ G. Shepherd, G. Shepherd, *A kingdom transformed: themes in the development of Mormonism* (Salt Lake City: University of Utah Press, 1984), p34.

²⁵ G. Shepherd, G. Shepherd, *A kingdom transformed: themes in the development of Mormonism*, p35.

²⁶ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p8.

²⁷ J. Shipps, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p147-149

²⁸ J. Heinerman, A. Shupe, *The mormon corporate empire* (Boston: Beacon Press, 1985), p9-12.

²⁹ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p121.

movements are likely to succeed to the extent that they maintain a medium level of tension with their surrounding environment – are strict, but not too strict.”Uit deze zin blijkt al voorzichtigheid: een te sterke afwijking kan ook voor vervreemding zorgen en aansluiting blokkeren. De oplossing van de rassenkwestie en polygamiekwestie is volgens Stark goed geweest voor de verlaging van de spanning die op dat moment nodig was.³⁰

Shepherd en Shepherd vinden dat het Mormonisme haar onderscheidende identiteit slechts gedeeltelijk te danken heeft aan het feit dat het zich op de genoemde onderwerpen onderscheiden heeft. Belangrijker voor uniciteit van het Mormonisme is volgens hen: *“its transcendent beliefs: the belief in it’s own sacred history as God’s chosen people, in its own sacred community as the Kingdom of God or on true church, and in the sacred guidance of its authoritarian leadership.”* Volgens de auteurs onderscheiden Mormonen zich door het hebben van een eigen geschiedenis, de opvatting over de ware kerk en de autoriteit van de profeet.³¹

---

³⁰ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p120-122.

³¹ G. Shepherd, G. Shepherd, *A kingdom transformed: themes in the development of Mormonism* (Salt Lake City: University of Utah Press, 1984), p39.

De LDS: Inhoudelijke aspecten

Theologische informatie

De Mormoonse traditie bouwt voort op de Christelijke traditie. Daarom zal ik hier, waar relevant, aangeven wat de centrale punten zijn en waar de LDS 'theologie' afwijkt van het Christendom. De 'theologie' van een zo jonge beweging is volgens Davies nog steeds in ontwikkeling en kan daarom ook niet te vastomlijnd worden weergegeven³². Hieronder licht ik een aantal centrale thema's toe.

Geschriften

De belangrijkste geschriften van het Mormonisme zijn de Bijbel, het boek van Mormon, de 'Pearl of Great Price' en 'Doctrines and Covenants'.³³ Het boek van Mormon is een verzameling profetiën van Noord-Amerikaanse profeten, vertaald door Smith. Ze bieden een soort vervolg op de verhalen van het Oude en Nieuwe Testament. De 'Pearl of Great Price' is een verzameling geschriften die Smith en een aantal latere leiders geopenbaard hebben gekregen. Hieronder bevinden zich geschriften op naam van de aartsvaders Mozes, Abraham en de artikelen van het geloof. 'Doctrines and Covenants' is een verzameling profetiën uit de eerste jaren, deze betreffen vooral de tempeldienst en de organisatie van de kerk.³⁴

Natuur van God

God is in het Mormonisme een materieel wezen van het mannelijke geslacht. God was ooit een mens die na een lange spirituele zoektocht samen met zijn vrouw een goddelijk paar kon vormen in zijn eigen universum. De menselijke ziel is een letterlijk kind van deze God.³⁵ God beschikt over alles omdat zijn kennis uitbreidt over alles. De zoon van God, Jezus, is ook een mens. Van drie-eenheid is daarom ook geen sprake in het Mormonisme.³⁶ Hieruit is het idee van dopen van overledenen ontstaan. Omdat de menselijke ziel van goddelijke aard is biedt een groot gezin de mogelijkheid aan vele zielen om een lichaam te krijgen op hun weg naar God.³⁷

'Eternal progression'

Belangrijk in een vergelijkende theologie is de vraag naar heil en redding. Het Mormonisme combineert haar protestantse wortels van geloof, doop en genade met een aantal nieuwe termen zoals tempelgaven, het dopen van de overledenen en 'exaltation' ofwel verheerlijking. Hierachter ligt de overtuiging dat de oorsprong van de menselijke ziel goddelijk is. De goddelijke ziel krijgt een kans om in een lichaam op aarde zijn gehoorzaamheid aan God te laten zien. Door Jezus heeft iedereen een terugkeer tot God gekregen: 'salvation'. Door de rituele activiteiten in een tempel kan iemand, samen met zijn familie, kennis verwerven die nodig is om als familie te worden zoals God ook is.³⁸ Hiermee onderscheidt het zich in sterke mate van het Christendom: het ultieme doel is een collectieve aangelegenheid van vergoddelijking, in plaats van een individuele redding. Zonder de Mormoonse kerk kan de benodigde kennis hiervoor niet worden opgedaan.³⁹ Davies noemt dit koppel een sterk aspect van het Mormonisme omdat het niet alleen universalistisch is (iedereen

---

³² D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p5.

³³ *Encyclopedia of Mormonism*, (New York: MacMillan publishing company, 1992). Tekst op: http://eom.byu.edu/index.php/Book_of_Mormon

³⁴ *Encyclopedia of Mormonism*, (New York: MacMillan publishing company, 1992). Tekst op: http://eom.byu.edu/index.php/Doctrine_and_Covenants.

³⁵ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p122-123.

³⁶ J. Shipps, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p143.

³⁷ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p238-245.

³⁸ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p4-6.

³⁹ J. Shipps, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p149.

wordt gered) maar ook exclusivistisch (exaltation is niet voor iedereen weggelegd).⁴⁰

Volgens Stark draagt deze theologische basis vooral bij aan een positieve houding. Een Christen wordt geleerd dat een mens nooit in staat zal zijn zonder zonde te zijn; een mormoon leert dat hij ooit een staat van zondeloosheid kan bereiken. Weliswaar kan dit eeuwen duren maar het doel is er wel. Mormonen ervaren volgens hem daarom ook eerder teleurstelling en ongeduld dan schuld wanneer ze zondigen. Deze houding bewerkstelligt volgens Stark een positievere houding ten opzichte van de toekomst, de zogenaamde cando-mentaliteit.⁴¹ Heinerman en Shupe schrijven de positieve houding meer toe aan het feit dat Mormonen post-millennialisten zijn. Dit betekent dat het koninkrijk van God dichterbij gebracht kan worden door de levens van de gelovigen en kerken op aarde.⁴²

De kerk

Dat brengt deze uiteenzetting op het volgende centrale punt in de 'theologie': de kerkopvatting. Joseph Smith bad tot God om een openbaring welke kerk de goede was en kreeg als antwoord dat geen van de bestaande kerken goed was. Daarom moest hij de kerk herstellen zoals deze ooit was voordat deze in ongeloof vervallen was. Indertijd heerste er nog een snelle eindtijdsverwachting, en was men in de veronderstelling dat de kerk hersteld moest worden voordat Jezus terugkwam; later kwam hier verandering in zoals ik al eerder liet zien.

In het boek van Abraham, een van de geschriften uit de 'Pearl of Great Price', staat hoe de goden tijdens de schepping niet alleen het universum en de aarde 'organiseerden' maar ook de mens naar hun beeld maakten. Daarom is het de taak van de mens de kerk op deze zelfde manier te organiseren. Organisatie is in deze dus niet een noodzaak maar een goddelijke opdracht.⁴³ Het ideaalbeeld van de organisatiestructuur in het Mormonisme is dan ook de kerk zoals deze was in de apostolische tijd zoals apostelen, leraren et cetera, hierover meer in het hoofdstuk over de organisatie.⁴⁴

Het profetische leiderschap

Joseph Smith herstelde niet alleen de kerk maar ook het priesterschap van Melchizedek, dat volgens zijn geopenbaarde geschriften was vervallen na Mozes' leven. Dit priesterschap bestaat uit de kennis die nodig is voor de rituelen die te maken hebben met de verheerlijking die hierboven genoemd wordt. Naast dit priesterschap is een nog belangrijker aspect het profetische leiderschap: Joseph Smith was de profeet die een nieuwe periode in de geschiedenis inluidde door de kerk te herstellen en ieder van zijn opvolgers als 'church president' heeft dezelfde profetische autoriteit en kan dus nog steeds openbaring ontvangen.⁴⁵

---

⁴⁰ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p198.

⁴¹ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p130-131.

⁴² J. Heinerman, A. Shupe, *The mormon corporate empire* (Boston: Beacon Press, 1985), p5.

⁴³ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p116.

⁴⁴ J. Smith Jr., "Times and seasons" (Nauvoo, 1842), (tekst: <http://www.centerplace.org/history/ts/v3n09.htm>), p709.

⁴⁵ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p129-131, p39.

Inhoudelijke redenen voor groei

Waarom spreekt het Mormonisme voor zoveel mensen aan? Zoals al gezegd hebben veel van de genoemde redenen een inhoudelijke factor. In dit hoofdstuk behandel ik aspecten die betrekking hebben op de inhoud van het geloof en niet perse een direct verband vertonen met de andere factoren.

Verhalen en continuïteit

Hoewel veel mensen het als vreemde sekte beschouwen vertonen het Mormonisme en het Christendom zoals we eerder al zagen sterke overeenkomsten. Om te slagen als beweging is het volgens Stark nodig een bepaalde mate van culturele continuïteit te bewaren met de groep waarin men volgelingen werft. De bereidheid van mensen om toe te treden tot een andere groep hangt in zekere mate samen met het behoud van cultureel kapitaal: Mensen zijn sneller bereid over te stappen als ze een minimale culturele verandering hoeven ondergaan.⁴⁶ Ditzelfde is ook te constateren bij het Christendom, dat voortbouwde op de Joodse traditie en heilsgeschiedenis.⁴⁷

In de begintijd speelde volgens Shipps ook een zekere mate van culturele onzekerheid mee: waar de Verenigde Staten zichzelf net afgescheiden hadden van Engeland zochten ze naar een eigen Amerikaanse identiteit. Reacties hierop waren bewegingen als de Sola Scriptura beweging en de great evangelical revival.⁴⁸ Volgens Stark zijn deze twee voorbeelden in tegenstelling tot het Mormonisme gericht op herintegratie van het traditionele Christendom. Het Mormonisme is volgens hem geworteld in de Christelijke verhalen, maar bouwt er ook op verder. Hierdoor vindt er geen herintegratie van het traditionele Christendom plaats maar wordt de Christen op deze manier juist geïntroduceerd in de Mormoonse traditie.⁴⁹

Het mormonisme begint met de verhalen van Israël en de vroege kerk. Verhalen kunnen een belangrijke rol spelen in de vorming van een identiteit, zowel voor een groep als voor een individu. De 20^e eeuwse Franse filosoof Paul Ricoeur noemt dit 'narrative identity', hij schrijft: "*Individual and community are constituted in their identity by taking up narratives that become for them their actual history.*"⁵⁰ De bijbelse verhalen worden gelezen en worden ook beleefd. Een sprekend voorbeeld is de jaarlijkse ceremonie op 24 juli waarbij Salt Lake City, als het ware het beloofde land, binnengetrokken wordt. Een ander voorbeeld is het koninkrijk motief dat veel werd gebruikt in de Utah periode, ten tijde van de politieke aspiraties.

Het belang van de verhalen van het Mormonisme is dat ze niet alleen culturele continuïteit bieden maar ook chronologische continuïteit. De Mormoonse heilsgeschiedenis begint met Abraham en strekt zich uit tot in de 19^e eeuw. Deze continuïteit tussen de oude verhalen en de huidige geschiedenis is volgens Shipps belangrijk. Het gebeurt in het hier en nu en niet tweeduizend jaar geleden.⁵¹ Volgens historicus Richard Bushman gaat het zelfs verder dan tot in de 19^e eeuw. In een vraaggesprek gaat hij in op de vraag welke levenskwestie het Mormonisme beantwoordt. Voor het boeddhisme is dat het lijden, voor het Christendom de zonde. Hij zegt dan: "*What Mormons really try to do is to offer a story - a story of human existence that begins in the world before and comes to this world. It answers the classic questions of whence, why, and where. It's not just something that stands above Mormons, but is imbued into their minds. It's related to the Christian story of fall and*

---

⁴⁶ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p115.

⁴⁷ J. Shipps, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p64.

⁴⁸ J. Shipps, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p34-35

⁴⁹ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p115-117.

⁵⁰ P. Ricoeur, *Time and Narrative*, (Chicago: Chicago University Press, 1984), p247.

⁵¹ J. Shipps, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p64.

redemption, which is another story of the meaning of life, but it extends that story into the pre-mortal life and into eternities hereafter."⁵². Volgens Bushman biedt het Mormonisme door de notie van goddelijkheid van de ziel niet alleen een perspectief op het verleden en het heden maar ook een perspectief op de verre toekomst.

Volgens Stark is dit ook in de huidige tijd een pluspunt. In een tijd van snelle verandering en innovatie zijn mensen ingesteld op het verwerven van nieuwe perspectieven. Waar het christendom voor een groot deel beweert dat de openbaring bijna tweeduizend jaar geleden plaatsvond geeft het Mormonisme openingen voor nieuwe tijding en voegt het een dimensie toe aan het Christendom.⁵³

Het Amerikaanse evangelie

Volgens Nathan Hatch, een Amerikaanse godsdiensthistoricus, wordt het boek van Mormon ook wel het Amerikaans evangelie genoemd.⁵⁴ Het vertelt over twee beschavingen die gesticht zijn door een groep Joden die in 600 vC naar Noord-Amerika zijn gereisd, de Lamanieten en Nephieten. Na zijn dood openbaart Jezus Christus zich aan deze twee groepen en leert ze het evangelie. Bij zijn vertrek vertelt hij dat hij daarna een bezoek zal brengen aan de tien verloren stammen van Israël die verspreid zijn over de wereld. De openbaring van Joseph Smith van de Nephiet Moroni die de geschiedenis van deze beschavingen opschreef.⁵⁵ Smith Jr. schrijft in een bekende brief met geloofsartikelen het volgende: *"We believe in the literal gathering of Israel and in the restoration of the Ten Tribes. That Zion will be built upon this continent."*⁵⁶. Volgens Bushman draagt dit sterk bij aan de Noord-Amerikaanse populariteit van de beweging: *"That is one of the strong thrusts of the whole movement, to imply that God is revealing himself at other places, other times, and to people other than the people of Israel."*⁵⁷ Volgens Shipps speelt hier ook de historische situatie mee. In de politieke onzekerheid van een land dat zich losgemaakt heeft van Engeland en haar geschiedenis mist een eigen fundering in de geschiedenis. Het boek van Mormon biedt een verhaal van Amerikaanse geschiedenis en Amerikaanse religie.⁵⁸

Morele lijn

Gordon B. Hinckley, president van de LDS Church, krijgt in een interview met Larry King de vraag waarom de kerk zo hard groeit. Hij zegt dan: *"We stand solid and strong for something. We don't equivocate. We don't just fuss around over this and that. People are looking for something in this world of shifting values, of anchors that are slipping, many people are looking for something that they can hold on to, an anchor to which they can attach their lives."*⁵⁹

De strikte morele lijn die de LDS church biedt wordt door verschillende auteurs aangemerkt als aansprekend in het moderne Amerika. Zoals al eerder gezegd is volgens Shepherd en Shepherd het Mormonisme in Noord-Amerika vooral aantrekkelijk voor professionele, conservatieve middenklassers die zoeken naar een gemeenschap met vaste waarden en tradities.⁶⁰ De LDS church staat voor een eigen waarheid en legitimiteit en profileert zich op het gebied van conservatieve

---

⁵² Bushman <http://www.pewforum.org/Politics-and-Elections/Mormonism-and-Politics-Are-They-Compatible.aspx>

⁵³ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p116.

⁵⁴ N.O. Hatch, *The democratization of American Christianity* (New Haven: Yale university Press, 1989), p115.

⁵⁵ J. Heinerman, A. Shupe, *The mormon corporate empire* (Boston: Beacon Press, 1985), p7.

⁵⁶ J. Smith Jr., *"Times and seasons"* (Nauvoo, 1842), (tekst: <http://www.centerplace.org/history/ts/v3n09.htm>), p710.

⁵⁷ Bushman <http://www.pewforum.org/Politics-and-Elections/Mormonism-and-Politics-Are-They-Compatible.aspx>

⁵⁸ J. Shipps, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p34.

⁵⁹ G.B. Hinckley, *Gordon B. Hinckley: Distinguished Religious Leader of the Mormons*, September, 8, 1998, Larry King Live. Transcript: http://www.lds-mormon.com/lkl_00.shtml .

⁶⁰ G. Shepherd, G. Shepherd, *A kingdom transformed: themes in the development of Mormonism* (Salt Lake City: University of Utah Press, 1984), p205.

waarden. Denk aan familie, seksualiteit maar ook de opvatting over de ware kerk. Shepherd en Shepherd benoemen deze houding als: “*Implementing secular methods but resisting secular values and lifestyles*”⁶¹. Deze houding is niet typisch Mormoons maar wordt gezien als een typische reactie van orthodoxe stromingen op secularisatie.

Stark nuanceert dit wel een beetje: veel dingen zijn wel een soort norm binnen de gemeenschap maar het is vaak niet een straffe wetmatigheid. Als voorbeeld: Ieder jaar wordt ieder gezin gevraagd of ze tienden hebben gegeven, maar als ze dit niet hebben gedaan staat hier geen sanctie op. De inschatting is dat ongeveer een derde van de leden een tiende van hun inkomen afstaat.⁶²

Voor de gelovige is volgens Shipps de herinnering aan de verkozen status als Gods mensen belangrijk. In het afdragen van tien procent van het inkomen, de gehoorzaamheid aan de duidelijke gedragscode, de voedselvoorschriften en het dragen van zgn. “temple garments” wordt de mormoon bewust van zijn speciale positie als uitverkozen volk van God.⁶³

Zowel Shepherd en Shepherd, Hinckley en Shipps betogen hier het belang van solide waarden. Het is opvallend dat hierover bij de auteurs zonder Mormoonse achtergrond minder aandacht aan besteed wordt. Stark bijvoorbeeld benoemt dit later wel, maar dan in een andere context. Niet die van morele waarden maar alleen het stellen van hoge eisen aan gelovigen. Hier zal ik in het hoofdstuk ‘gemeenschap’ verder op ingaan.

---

⁶¹ G. Shepherd, G. Shepherd, *A kingdom transformed: themes in the development of Mormonism*, p199.

⁶² R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p127.

⁶³ J. Shipps, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p128.

De LDS en haar organisatiestructuur

Structuur

De LDS church heeft een piramidestructuur die bovenaan begint bij de church president. De president is de opvolger van Joseph Smith en heeft een dubbele functie. Aan de ene kant is hij de zakelijk leider van de kerk maar aan de andere kant is hij ook een charismatisch figuur⁶⁴. Hij heeft 2 raadsmannen. De president wordt opgevolgd door de oudste persoon uit het quorum van 12 apostelen. Het quorum bestaat uit mensen met een stevige seculiere carrière achter zich. Deze manier van opvolging betekent aan de ene kant dat mensen met veel maatschappelijke ervaring en wijsheid president worden. Echter gezondheidsproblemen kunnen soms een probleem vormen voor de besluitvorming. De onderste laag van de hiërarchie is de ward, bestaande uit 400-500 gelovigen, geleid door een niet-professionele bisschop en zijn twee raadsmannen. Hierboven staat de stake president, ook niet-professioneel, een autoriteit met twee raadsmannen en een raad van 12 apostelen.⁶⁵ Deze wordt op haar beurt weer overzien door eerste raad van 70 waarboven het quorum van 12 staat.

Deze hiërarchie vertoont dezelfde structuur als de hemelse hiërarchie en heeft daarom over het algemeen veel legitimiteit. De legitimiteit van leiderschap binnen een religieuze organisatie heeft volgens Stark te maken met twee dingen: Aan de ene kant doctrinaire autoriteit en aan de andere kant de ervaring van participatie van leken in de autoriteitsstructuur. De doctrinaire basis voor de leiders is in de LDS duidelijk omschreven: Joseph Smith was profeet en president en zijn opvolgers krijgen dezelfde autoriteit. Ook de participatie van de 'leek' is onderdeel van de structuur van de LDS church. De man is priester binnen zijn eigen gezin en bezoekt ook maandelijks een van de andere gezinnen maar kan ook taken binnen de bijeenkomst uitvoeren. Daarom is de term 'leek' hierin tamelijk relatief. De functie van bisschop is een onbetaalde parttime taak en kan dus door ieder betrokken mannelijk lid worden uitgevoerd.⁶⁶

Volgens Shipps is deze structuur niet zo directief als het lijkt. Profetie is iets dat wel in zekere mate geaccepteerd moet worden door de algemene autoriteiten. Dit was bijvoorbeeld het geval bij de afschaffing van polygamie.⁶⁷ Daarnaast moet hier volgens Bushman wel verschil gezien worden met het protestantisme: *"There is great respect. The leaders are followed; they are honored. People wouldn't try to contradict them, but "binding" isn't a word Mormons use. We talk about the "counsel" of the brethren. This is what we advise you to do, and this has great weight, but it isn't like it straps down your conscience."*⁶⁸

Volgens Shepherd en Shepherd hangt het succes van de missionaire activiteit gedeeltelijk samen met de gecentraliseerde organisatie en financiering ervan: in contrast met de meeste christelijke denominaties die hun missionarissen via vele verschillende, zelfondersteunende, onafhankelijke organisaties uitzenden.⁶⁹

---

⁶⁴ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p172.

⁶⁵ J. Heinerman, A. Shupe, *The mormon corporate empire* (Boston: Beacon Press, 1985), p91-92, p19-21.

⁶⁶ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p124-125.

⁶⁷ J. Shipps, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p63.

⁶⁸ R. Bushman, *Mormons and politics: Are they compatible?*, May, 14, 2007, Pew Center Biannual faith angle conference. Transcript: <http://www.pewforum.org/Politics-and-Elections/Mormonism-and-Politics-Are-They-Compatible.aspx>.

⁶⁹ G. Shepherd, G. Shepherd, *Mormon passage: A missionary chronicle* (Urbana/Chigago: University of Illinois Press, 1998), p12-13.

Wendbaarheid

De aanwezigheid van een centraal, profetisch leiderschap heeft een sterk voordeel als het komt op helderheid en wendbaarheid. Die aanpassingsbekwaamheid wordt meerdere malen aangehaald als succesfactor van de LDS church. Shepherd en Shepherd omschrijven dit als ‘Mormon pragmatism’. “*God will not require obedience to a commandment with which earthly circumstances make it impossible to comply*”. Dit maakt hen als beweging volgens hen zeer succesvol in een pluralistische tijd.⁷⁰ Heinerman en Shupe plaatsen wel de opmerking dat de leeftijd van de profeet ook een drempel kan zijn voor flexibiliteit.⁷¹

De transities die het Mormonisme is doorgegaan konden goed begeleid en doorgevoerd worden. Boeiend is bijvoorbeeld het proces dat plaats had na de profetie van 1890, waarin polygamie werd afgeschaft en er politiek toenadering werd gezocht tot het nationale terrein. In 1901 trad Joseph Fielding Smith, een neef van de eerste profeet, aan als president. In 1916 was er onrust in de vergadering ontstaan. Smith sprak de vergadering toe om aan te geven wat de centrale opvattingen waren: De natuur van God, de rol van Jezus als redder, het herstel van de kerk en de plaats van de kerk en de plek van het priesterschap in de zoektocht naar redding en eeuwig leven. Subtiel hierin is dat hij polygamie en een politiek koninkrijk van God niet noemt.⁷² Op deze manier kan het centrale leiderschap functioneren als initiator van de verandering maar ook bewaker van de rust wanneer verandering plaatsvindt.

Volgens Hansen heeft het Mormonisme zich ontwikkeld van een on- of zelfs anti-Amerikaanse sekte tot een mainstream Amerikaanse religie.⁷³ Ook de gelovigen zijn gewend aan veranderende omstandigheden. Een bisschop houdt zijn taak maar voor een beperkte tijd, zo worden de gelovigen volgens Leone gewend aan de dynamiek van de twintigste eeuw.⁷⁴

Zakelijke aanpak

Een ander typisch aspect van de organisatie van de LDS church is haar zakelijke strategie. Het onderscheid tussen sacraal en profaan is voor de mormoon minder sterk, het materiële aspect van het bestaan is van dezelfde status als het spirituele. Dit heeft te maken met het millennialistische idee van het bouwen van Sion, een letterlijk koninkrijk van God op aarde. Eigenschappen van dit koninkrijk zijn economische onafhankelijkheid, eenheid en zorg voor de armen. De zakelijke aanpak van de LDS church uit zich op drie verschillende velden: politieke invloed, PR en de financiële strategie.⁷⁵

PR

De LDS church is zich zeer bewust van haar publieke imago, en is ook bewust bezig met de ontwikkeling ervan.

Davies noemt als voorbeeld de ontwikkeling van de schrijfwijze van de officiële naam van de kerk. Deze heft zich achtereenvolgens ontwikkeld van ‘Church of Christ’ naar ‘The church of the latter

---

⁷⁰ G. Shepherd, G. Shepherd, *A kingdom transformed: themes in the development of Mormonism* (Salt Lake City: University of Utah Press, 1984), p189-p190.

⁷¹ J. Heinerman, A. Shupe, *The mormon corporate empire* (Boston: Beacon Press, 1985), p92.

⁷² J. Shippis, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p138-p144.

⁷³ K. J. Hansen, *Mormonism and the American Experience* (Chicago: University Press, 1981), p205-p211.

⁷⁴ M.P. Leone, *Roots of modern mormonism*, (Harvard: University press), p213.

⁷⁵ G. Shepherd, G. Shepherd, *A kingdom transformed: themes in the development of Mormonism* (Salt Lake City: University of Utah Press, 1984), p185-p187.

day saints' naar 'The church of Jesus Christ of the latter day saints', 'The church of **Jesus Christ** of the latter day saints'. Deze laatste formulering is te zien in het huidige logo van de kerk, waar de woorden 'Jesus Christ' in een groter lettertype staan. Er is te zien dat er in de latere periode steeds meer affiliatie met het Christendom gezocht werd, om de sektarische associatie te verminderen. Volgens Davies is dat meer een strategische keuze dan een koerswijziging: "*The church has chosen the path of public identification, knowing that greater clarification can always be pursued with people who wish to explore the movement for personal reasons.*"⁷⁶

In 1972 is het 'Public Communications Department' Specifiek met het doel opgericht om Mormonen positief publiek zichtbaar te maken door middel van massamedia. Door sociaal onderzoek en marketingtechnieken houden zeven afdelingen in diverse landen zich bezig met het imago van de kerk onder de niet-gelovigen. Voorbeeld van hun werk zijn de radio en tv-spots, met meestal als thema het familieleven. Dit is typerend voor het imago dat de kerk zich graag aanmeet volgens Heinerman en Shupe: "*Quintessentially middle-class, confident, benevolent and low-key.*" Ook hollywoodfilms als *Brigham Young* komen voort uit dit departement.⁷⁷

Naast dit departement heeft de Church ook belangen in de media industrie. Het grote mediabedrijf Bonneville International is door middel van een ander bedrijf direct gelinkt aan het 'public communications department'. Dit bedrijf is eigenaar van verschillende televisiestations, radiostations, een filmproductiestudio, een nieuwsbureau etc. etc. Het doel van deze bezittingen zien Heinerman en Shupe als tweeledig: Aan de ene kant het genereren van inkomsten die elders door de kerk kunnen worden ingezet. Anderszijds het promoten van Mormoonse waarden en profileren van de kerk.⁷⁸

Een voorbeeld van een combinatie van PR management en kerkdoctrine, het politieke aspect dus, is het besluit van 1978 dat inhield dat gekleurde mensen ook toegelaten konden worden tot het priesterschap. In 1978 kwam deze openbaring, maar volgens Heinerman en Shupe zijn er aanwijzingen dat deze beslissing goed voorbereid en getimed was. Ook kwam deze goed uit voordat de kerk wilde uitbreiden naar Zuid-Amerika.⁷⁹

De moderne kerk is dus bewust bezig met haar publieke imago en is er goed in geslaagd de vele vooroordelen te matigen en de kritische massa weten te beperken tot fundamentalistische christelijke groepen. "Mormonism nourishes a warm yet efficiënt corporate reputation that, by de-emphasizing the Church's radical post-millennialism, makes it more acceptable to mainstream Christian Americans. Meanwhile it invests a good deal of time and money in selling this image."⁸⁰

Politieke invloed

Brigham Young had sterke politieke aspiraties met zijn theocratische systeem, dat ontbonden werd door de Amerikaanse regering. Als gevolg van de opvatting over het hemelse en daarom ook aardse koninkrijk zien Heinerman en Shupe wel politieke aspiraties bij de LDS church, zoals bijvoorbeeld in de toenemende invloed in media, leger en inlichtingendiensten.⁸¹ Shepherd en Shepherd zien dit juist niet en schrijven dat de pretenties over politieke macht al lang geleden opgegeven zijn. Ook Bushman ziet hierin geen bewuste strategie.⁸² De politieke lobby van de LDS church daarentegen is

⁷⁶ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p226-p227.

⁷⁷ J. Heinerman, A. Shupe, *The mormon corporate empire* (Boston: Beacon Press, 1985), p63-64, p48, p59-60.

⁷⁸ J. Heinerman, A. Shupe, *The mormon corporate empire*, p47-49.

⁷⁹ J. Heinerman, A. Shupe, *The mormon corporate empire*, p69-71.

⁸⁰ J. Heinerman, A. Shupe, *The mormon corporate empire*, p63.

⁸¹ J. Heinerman, A. Shupe, *The mormon corporate empire*, p22.

⁸² R. Bushman, *Mormons and politics: Are they compatible?*, May, 14, 2007, Pew Center Biannual faith angle

wel algemeen bekend, dit gaat dan vooral over morele issues zoals abortus en gelijke rechten.⁸³

Financiële strategie

De kerk heeft verschillende bronnen van inkomsten. Aan de ene kant is een belangrijke bron het geven van tienden. Veel mormonen staan 10% van hun belast inkomen af aan de kerk. Dit is geen verplichting maar wel een gebruik. Zoals eerder genoemd wordt het deel dat dit doet geschat op ongeveer 1/3 van de leden.⁸⁴ Daarnaast heeft de kerk ook veel investeringen in allerlei sectoren waardoor ze inkomsten genereert. Het is erg onduidelijk wat de precieze zakelijke belangen van de kerk zijn omdat ze terughoudend is in het spreken hierover.⁸⁵

Een organisatie als de LDS church combineert volgens Hansen individuele onderneming met een collectieve gehoorzaamheid, iets waar veel moderne bedrijven jaloers op kunnen zijn.⁸⁶

Organisatiestructuur: Temple en chapel

Het ‘kerkelijk leven’ van de LDS church speelt zich ruimtelijk af in twee verschillende soorten gebouwen: aan de ene kant de lokale chapel en aan de andere kant de meer regionale tempel. De chapel fungeert als lokale ontmoetingsplaats waar men onderwijs krijgt over bekering, en geloof op christelijke wijze en in een christelijk vocabulaire. De diensten hebben een sterk protestants karakter, met een hang naar eenvoud. Innerlijke oprechtheid gevormd door berouw, geloof en doop en groepsbijeenkomsten met gebed, aanbidding en onderwijs. Het onderscheidende aan de Mormoonse kerk was dat ze al snel ook een interesse in de rituele kant van geloof ontwikkelden: *“Temple activity is a church within a church. Not spoken of but recommended to people in the chapels.”*⁸⁷ De tempel is de plek waar de gelovige een verbinding met het goddelijke legt door middel van rituelen.⁸⁸

Voor de wervende en bindende kracht van het Mormonisme spelen deze twee ‘gebouwen’ eigenlijk een dubbelspel. Mensen kunnen in de gemeenschap opgenomen worden in de locale chapel waar ze in een christelijk vocabulaire en termen van geloof en vergeving geïntroduceerd worden. Daarnaast leren ze een levensstijl aan die positief is die dan weer een positief effect heeft op de levens van de bekeerlingen. Pas wanneer ze daarvoor klaar zijn kunnen ze geïntroduceerd worden in de ritualistische kant van de religie.⁸⁹

---

conference. Transcript: <http://www.pewforum.org/Politics-and-Elections/Mormonism-and-Politics-Are-They-Compatible.aspx>.

⁸³ G. Shepherd, G. Shepherd, *A kingdom transformed: themes in the development of Mormonism* (Salt Lake City: University of Utah Press, 1984), p186.

⁸⁴ J. Heinerman, A. Shupe, *The mormon corporate empire* (Boston: Beacon Press, 1985), p79.

⁸⁵ G. Shepherd, G. Shepherd, *A kingdom transformed: themes in the development of Mormonism* (Salt Lake City: University of Utah Press, 1984), p186.

⁸⁶ K. J. Hansen, *Mormonism and the American Experience* (Chicago: University Press, 1981), p205.

⁸⁷ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p227, p197, p172.

⁸⁸ J. Shipps, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), p129.

⁸⁹ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p227.

De LDS als zendingsbeweging

Organisatie

Het Mormonisme was vanaf de begintijd al een kerk en missionaire gemeenschap tegelijk. Het past daarmee in een grotere ontwikkeling van de opkomst van missionaire ondernemingen en gemeenschappen in haar tijd. In de LDS is vanuit de basis al veel aandacht voor missionaire activiteiten en een missionaire manier van leven. Het principe: *“Building Zion through converts throughout the world and building up families for eternity”* kan daarin als leidraad gezien worden volgens Davies. Door deze theologische aard van de zendingsopdracht is zending volgens hem niet alleen een activiteit maar onderdeel van de boodschap.⁹⁰ Deze periode in de geschiedenis kenmerkt zich volgens Shepherd en Shepherd door een sterke pragmatisering van het missieveld: *“It is marked by a stress on organization and efficient business methods, including a readiness to invest in what might crudely be called product development and market research.”*⁹¹

Zoals al eerder genoemd heeft het succes van de missionaire activiteit volgens Shepherd en Shepherd te maken met de gecentraliseerde organisatie en financiering ervan. De meeste christelijke groepen zenden hun missionarissen via vele verschillende, zelfondersteunende, onafhankelijke organisaties uit. De LDS organiseert haar missie centraal door het zgn. ‘Missionary department’, onderdeel van het LDS hoofdkantoor in Salt Lake City en heeft 3 doelstellingen:

- Het aantal bekeerlingen vergroten
- De bekeerlingen actief en betrokken laten blijven in de kerk
- Het aantal missionarissen vergroten.⁹²

Naast deze centrale organisatie bevinden zich over de hele wereld regiovoorzitters op locatie om de flexibiliteit in reactie op de lokale omstandigheden te verbeteren. Gelovigen kunnen voorgedragen worden door hun lokale bisschop, na een gesprek maar kiezen niet zelf het gebied waar ze heen gaan. Voor de inzetbaarheid en verdeling van 'human resources' een unieke mogelijkheid.⁹³

Missionaire technieken

Ondanks dat hier verschuivingen in plaats vinden bestaat gebruikelijk het grootste deel van de zendelingen uit jonge mannen die voor een beperkte tijd, meestal twee jaar, zendingswerk gaan doen. Ze worden hierin vaak gesteund door familie en de lokale gemeenschap.⁹⁴ De zendelingen houden zich vooral bezig met het uitleggen van het geloof door middel van bezoeken bij mensen thuis en deur-tot-deur methodes. Het zgn. ‘Uniform system’ is een cursus met als doel mensen te onderwijzen in de religie. De apocalyptische insteek is in de loop der tijd verminderd en er is meer geïnvesteerd in humanitaire outreach, sinds de ‘social gospel’-periode.⁹⁵

Het grote aantal missionarissen is volgens Shepherd en Shepherd een van de oorzaken waarom een beweging als het Mormonisme meer dan 300.000 mensen per jaar kan bekeren. Volgens cijfers zijn er in 1998 ong. 50000 zendelingen die per jaar 6/7 dagen per week evangeliseren. (Ter vergelijking: Het totale aantal fulltime protestante missionaries wordt geschat op ongeveer 85000.)⁹⁶ Hepworth

---

⁹⁰ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p30-31, p245, 142.

G. Shepherd, G. Shepherd, *Mormon passage: A missionary chronicle* (Urbana/Chigago: University of Illinois Press, 1998), p6.

⁹² G. Shepherd, G. Shepherd, *Mormon passage: A missionary chronicle*, p10-12.

⁹³ G. Shepherd, G. Shepherd, *Mormon passage: A missionary chronicle*, p28, p13.

⁹⁴ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: University Press, 2003), p117.

⁹⁵ G. Shepherd, G. Shepherd, *Mormon passage: A missionary chronicle*, p109-110, p8.

⁹⁶ G. Shepherd, G. Shepherd, *Mormon passage: A missionary chronicle*, p9.

concludeert dat het verband tussen de groei van de missionaire activiteit en de groei van het aantal leden significant is. Hij kan op basis van zijn empirische onderzoek niet met zekerheid zeggen of dit verband ook causaal is maar beschouwt dit wel als zeer waarschijnlijk. Er zijn ook sterke aanwijzingen dat ze elkaar beide kanten op te beïnvloeden.⁹⁷ In onderstaande tabel⁹⁸ is het aantal leden weergegeven naast het aantal zendelingen:

TABLE 6.2 LDS Missionary Growth Since 1830

YEAR	MEMBERS	MISSIONS	MISSIONARIES	COUNTRIES ^a
1830 ^b	6	0	0	1
1844	26,146	3	586	8 ^c
1947 ^d	1,016,170	43	2,132	29
1963	2,117,451	77	11,653	43
1971	3,090,953	98	15,205	50
1978	4,166,854	165	27,669	54
1982	5,162,619	180	26,606	86
1986	6,166,983	193	29,265	95
1989	7,308,700	228	39,739	100
1991	8,089,540	267	43,395	130
1994	9,024,569	303	48,708	156
1997	10,070,524	318	56,531	162
2002	11,721,548	335	61,638	165

Heinerman en Shupe zien de uitgebreidheid van de externe zending niet als een directe oorzaak van de grote groei. Integendeel: volgens hen is deze manier van zending bedrijven zelfs ineffectief. Belangrijker is volgens hen de praktijken van het zgn. Home Mission Program: waarbij de kerkleden door persoonlijke contacten mensen in kleine stappen introduceren in de religie en een Mormoons sociaal netwerk.⁹⁹

Stark maakt onderscheid tussen conversie en reëffiliatie: twee soorten bekering. Conversie is een bekering vanuit ongelovigheid of een evident andere religie. Reëffiliatie is een verandering binnen een religieuze traditie, conversie is een verandering van religieuze traditie. Bij conversie, en in mindere mate bij reëffiliatie, zijn sociale netwerken meer van belang dan de inhoud van de religie. De sociale banden maken de religieuze overtuigingen plausibel. De bekeerling kent anderen die dezelfde dingen geloven. Daarnaast wordt conformisme in sociale netwerken beloond. Wanneer het (sociale) belang om te conformeren groter wordt dan dat om af te wijken wordt conformisme

⁹⁷ J.T. Hepworth, *A causal analysis of missionary and membership growth in the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints (1830-1995)* in: *Journal for the scientific study of religion*, (1999, 38), 66-69.

⁹⁸ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p129.

⁹⁹ J. Heinerman, A. Shupe, *The mormon corporate empire* (Boston: Beacon Press, 1985), p30.

relevant. Stark kan zich vinden in de opvattingen van Heinerman en Shupe: *“Ideally, missionaries do not serve as the primary instrument of recruitment to Mormonism. Rather, Church members recruit as the construct interpersonal ties with non-latter-day Saints and thus link them into a Mormon social network.”*¹⁰⁰

Vanuit het leiderschap wordt er bewust aandacht gegeven aan netwerkstrategieën. Een goed voorbeeld hiervan is te vinden in een artikel uit 1974¹⁰¹ waarin een stappenplan wordt uitgewerkt voor de strategie die ook wel ‘every member a missionary’ wordt genoemd. ‘Every member a missionary’ is in 1959 geïntroduceerd door David O. McKay, de negende president.¹⁰²

Het stappenplan:

- “1. *Select your family.*
2. *Get acquainted.*
3. *Invite them to your home.*
4. *Go out together.*

5. *Inform them you are Latter-day Saints.*
6. *Give them something about the Church to read.*
7. *Invite them to your family home evening.*
8. *Invite them to Primary, Aaronic Priesthood MIA, or Relief Society.*
9. *Invite them to a Church social.*
10. *Invite them to a Church meeting.*

11. *Bear your testimony.*
12. *Ask them the “Golden Questions.”*
13. *Ask the missionaries to teach them in your home. “*

Het is duidelijk dat in dit schema niet het inhoudelijke gesprek maar het opbouwen van een persoonlijke band prioriteit heeft. In het artikel worden de gelovigen geadviseerd zeker in het begin nog geen inhoudelijke gesprekken aan te gaan wanneer het ter sprake komt, pas bij stap 11 is dit een verstandige optie. Opvallend is ook dat de missionaris pas aan het einde van het traject in actie komt. Stark citeert een LDS studie waarin de effectiviteit van verschillende methoden is gemeten. *“About 1 to 2 percent of investigators found through media campaigns are baptized; 2 to 3 percent of investigators found through missionaries’ efforts are baptized; and 20 to 30 percent of investigators found through members’ efforts are baptized.”*¹⁰³

Het idee van een 'roeping' tot de zending is vaak geen thema. Ieder kerklid heeft een missionaire plicht te voldoen. De protestantse 'innerlijke roeping' leidt vaak tot een levenslange taakopvatting. In de LDS worden zendelingen na twee jaar vervangen door anderen waarna ze weer met weinig problemen kunnen terugkeren tot een carrière, daarom is dit vooral financieel een minder grote stap om te nemen.¹⁰⁴

---

¹⁰⁰ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p59-63.

¹⁰¹ E. Eberhard, *How to share the gospel*, June 1974 in: Ensign, officieel kerkmagazine van de LDS church, (1974, ??), Bron: <http://lds.org/ensign/1974/06/how-to-share-the-gospel-a-step-by-step-approach-for-you-and-your-neighbors?lang=eng>.

¹⁰² J.T. Hepworth, *A causal analysis of missionary and membership growth in the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints (1830-1995)* in: *Journal for the scientific study of religion*, (1999, 38), p66.

¹⁰³ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p128, p81-82.

¹⁰⁴ G. Shepherd, G. Shepherd, *Mormon passage: A missionary chronicle* (Urbana/Chigago: University of Illinois Press, 1998), p13.

Missie als socialisatie

Achteraf beschrijven Mormonen hun zendingservaringen als de twee belangrijkste jaren uit hun leven. De missionaire taak is een belangrijk deel van de cultuur en is niet alleen het zichtbare element van de toewijding aan de kerk maar ook een ervaring die het geloof en de hechting verdiept. De missionaire ervaring heeft een flinke impact op de jongemannen. Een citaat van een vader: *“A boy who has spent two years going door-to-door in a strange place, where they may speak a strange language, trying to get people to join a strange religion, never lacks confidence again in his life”*¹⁰⁵

De cultuur van zending werkt volgens Shepherd en Shepherd als plausibiliteitsstructuur voor de jongemannen. Ze worden voorbereid op dingen waar ze nog niet geschikt voor zijn, maar die ze wel aspireren zoals het priesterschap. Ze ontdekken tijdens hun ervaring de waarden en rollen die nodig zijn voor de sociale status die ze graag willen bereiken, die van priester. Op deze manier functioneert het volgens de auteurs als een klassieke ‘rite de passage’ bestaande uit separatie, transitie en incorporatie. De jongeren gaan een periode in waarin ze afgescheiden worden van hun sociale situatie. Hierin worden ze gevormd, zowel door de training en de ervaringen, om vervolgens weer terug te keren met een veranderde sociale status.¹⁰⁶

Davies merkt twee andere aspecten van de socialiserende rol op: de zendelingen maken kennis met de autoriteitsrol van de kerk en de hele ervaring kan zelfs functioneren als bekeringservaring voor de zendelingen zelf.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p129-130.

¹⁰⁶ G. Shepherd, G. Shepherd, *Mormon passage: A missionary chronicle* (Urbana/Chigago: University of Illinois Press, 1998), p26-27.

¹⁰⁷ D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), p143.

De LDS als gemeenschap

Een hoge lat

In het interview met Larry King gaf Gordon Hinckley antwoord op de vraag waarom zijn kerk zo hard groeit. Het eerste deel van zijn antwoord was dat ze ergens voor staan. Het tweede deel was als volgt: *“We expect things of our people. We expect them to do things. We expect them to measure up to certain standards. It isn't always easy to be a member of this church. It's demanding. But it's wonderfully fruitful and has a tremendous affect upon people.”*¹⁰⁸ Naast ledenwerving is het ook belangrijk aan ledenbinding te doen. In dit hoofdstuk ga ik in op de manier waarop de gemeenschap zichzelf handhaaft en leden verbonden houdt.

Stark gaat eigenlijk in op wat Hinckley hier aanstipt. Het klinkt onnatuurlijk dat een veeleisende religie aantrekkelijk is, zeker als we uitgaan van rationele personen. Desalniettemin is het een misverstand dat een veeleisende religieuze stroming niet aantrekkelijk kan zijn, zo betoogt hij. Stromingen die meer vragen genereren juist meer opoffering maar ook bevrediging bij hun leden dan de vrijblijvendere varianten. Leden steken dus ook veel energie in de kerkelijke taken, niet alleen religieuze maar ook meer gewonere taken die beschouwd worden als roeping van God. Naast de nodige taken gaat er ook veel tijd zitten in hulp aan anderen, vooral ook binnen de gemeenschap.¹⁰⁹

Maar hoe kan dat? Volgens Stark gaat het bij religie om een collectief geproduceerd goed dat in waarde toeneemt door participatie. Hoge kosten selecteren zogenaamde freeriders uit en zorgen ook voor een toename van de collectief geproduceerde waarde. Hij neemt als voorbeeld een kerkdienst: De mate waarin iedereen participeert in de dienst bepaalt ook de waardering ervan. In zekere zin maakt de gelovige daarom volgens Stark wel degelijk een rationele afweging.¹¹⁰

De gemeenschap als centrum

De ‘ward’ is niet alleen een kerkgebouw, maar ook een sociaal centrum waar sport, dans, cursussen en andere activiteiten worden aangeboden. De opbouw is gericht op het opbouwen van banden binnen de gemeenschap. Deze interne binding is belangrijk voor een groep die een bepaalde spanning heeft met de algemene cultuur.¹¹¹

Shepherd en Shepherd laten zien dat de manier waarop de familie geïntegreerd wordt in de gemeenschap ook een belangrijk onderdeel van de centrumfunctie is. Kinderen, jongeren, mannen en vrouwen hebben allemaal hun eigen groepen, maar deze staan ook weer in contact. Daarnaast is er ook nog eens de huisgodsdienst waarin de vader zijn priesterrol vervult. Er zit hier overigens ook een negatieve kant aan: mannen met een bisschoppelijke verantwoordelijkheid worden vaak onttrokken aan tijd met hun familie.¹¹²

Naast zaken als ledenbinding en groepsbinding noemen Shepherd en Shepherd ook sociale controle nog van belang voor een gemeenschap. Naast de expliciete normen van de gemeenschap spelen de

---

¹⁰⁸ G.B. Hinckley, *Gordon B. Hinckley: Distinguished Religious Leader of the Mormons*, September, 8, 1998, Larry King Live. Transcript: http://www.lds-mormon.com/lkl_00.shtml .

¹⁰⁹ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p83-83, p90.

¹¹⁰ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p91-92.

¹¹¹ R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005), p134-135.

¹¹² G. Shepherd, G. Shepherd, *A kingdom transformed: themes in the development of Mormonism* (Salt Lake City: University of Utah Press, 1984), p112.

eerder genoemde leiderschapsstructuren en tradities hierin ook een rol.

Conclusie

Concluderend kan ik zeggen dat een aantal zaken genoemd kunnen worden als relevante factoren in de groei van de LDS kerk. Verschillende auteurs leggen uit dat de natuurlijke aanwas relatief groter is dan bij andere groepen. Men noemt hiervoor de reden dat familie een speciale rol vervult binnen de religie. In de loop der tijd zijn bekeerlingen een groter percentage van de groei gaan uitmaken.

Daarnaast heeft het Mormonisme zich als minderheidsreligie weten te handhaven onder de volken en heeft door een soms gespannen verhouding een offensieve en pro-actieve houding heeft ontwikkeld. Theologisch-inhoudelijk kan gezegd worden dat de verhouding tot het Christendom een belangrijk element is. Shipps laat zien hoe de aansluiting op de bestaande Christelijke cultuur belangrijk is geweest voor acceptatie en verspreiding van de religie. Als inhoudelijke pluspunten noemen de verschillende auteurs de chronologische en geografische actualiteit van de religie. Het Mormonisme trekt de lijn van het heil door naar de huidige tijd en zelfs tot in de toekomst. Dit maakt de gedachte van het Mormonisme veel actueler dan bijvoorbeeld die van het Christendom, volgens Shipps. Samen met Shipps zegt Hatch dat de Amerikaanse aspecten van het Mormonisme aanspreken in een tijd waar Amerika op zoek was naar een eigen identiteit. Eenzelfde verhaal geldt voor de strikte morele lijn alhoewel deze opvatting niet door alle auteurs gedeeld wordt.

Het sterke centrale gezag en de piramidevormige gezagsstructuur verlenen de LDS kerk wendbaarheid, slagvaardigheid en uniformiteit. Ook de zakelijke aanpak, door zowel PR strategie, als ook politieke invloed en financiële strategie geven de kerk op een aantal belangrijke organisatietechnische punten een stevige voorsprong op andere religieuze stromingen. Een reden die door meerdere auteurs werd genoemd was de tweeslag tussen kapel en tempel: de ritualistische kant en de meer 'protestante' kant van het geloof. Deze tweeslag maakt het mogelijk dat het Mormonisme zowel universalistisch als exclusivistisch kan zijn: beide houdingen hebben een voordeel.

Als veruit de belangrijkste reden wordt door de meeste auteurs de missionaire activiteit aangedragen. De LDS kerk organiseert haar missionaire activiteit beter, groter en centraler. Centrale sturing maakt strategisch missionair handelen ook mogelijk. Men is het er niet over eens wat de werkelijke rol is van de zendeling. Aan de ene kant ligt een grote taak weggelegd voor de gelovige in het leggen van contacten. De ontwikkelde netwerkstrategieën benadrukken dat evangelisatie begint met het leggen van een goed persoonlijk contact in plaats van een inhoudelijke discussie. De contacten worden idealiter meer door de leden gelegd, daarnaast wordt het onderwijs gegeven door de zendingen. Er is echter wel een verband te vinden tussen het aantal missionarissen en de groei van het aantal gelovigen. De zending heeft niet alleen veel effect op externen maar ook op de zendingen en hun omgeving zelf. Het is voor velen een belangrijke periode in hun socialisatie en levert na voltooiing een bepaalde sociale status op binnen de kerk.

De LDS heeft ook een aantal manieren om leden ook in de gemeenschap te houden: een hoge lat is belangrijk zodat er niet aan freeriding gedaan wordt. De collectieve waarde wordt ook verhoogd door de participatie van de vele leden. Daarnaast functioneert de gemeenschap als centrum waar sociale controle, ledenbinding en groepsbinding plaatsvindt.

Literatuurlijst:

Boeken:

- L.J. Arrington, D. Bitton, *The Mormon experience*, (Chicago: University of Illinois Press, 1992).
D.J. Davies, *An introduction to Mormonism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003),
R. Finke, R. Stark, *The churching of America, 1776-1990: Winners and losers in Our religious economy* (New Jersey: Rutgers University Press, 1992)
N.O. Hatch, *The democratization of American Christianity* (New Haven: Yale university Press, 1989),
K. J. Hansen, *Mormonism and the American Experience* (Chicago: Chicago University Press, 1981),
J. Heinerman, A. Shupe, *The mormon corporate empire* (Boston: Beacon Press, 1985),
M.P. Leone, *Roots of modern mormonism*, (Harvard: University press),
P. Ricoeur, *Time and Narrative*, (Chicago: Chicago University Press, 1984),
G. Shepherd, G. Shepherd, *A kingdom transformed: themes in the development of Mormonism* (Salt Lake City: University of Utah Press, 1984),
G. Shepherd, G. Shepherd, *Mormon passage: A missionary chronicle* (Urbana/Chigago: University of Illinois Press, 1998),
J. Shipps, *Mormonism: The story of a new religious tradition* (Chicago: University of Illinois Press, 1985),
J. Smith Jr., "Times and seasons" (Nauvoo, 1842), (tekst: <http://www.centerplace.org/history/ts/v3n09.htm>)
R. Stark, *The Rise of Mormonism*, (New York : Columbia University Press, 2005),

Artikelen:

- J.T. Hepworth, *A causal analysis of missionary and membership growth in the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints (1830-1995)* in: *Journal for the scientific study of religion*, (1999, 38),
E. Eberhard, *How to share the gospel*, June 1974 in: *Ensign*, officieel kerkmagazine van de LDS church, (1974, ??) Bron: <http://lds.org/ensign/1974/06/how-to-share-the-gospel-a-step-by-step-approach-for-you-and-your-neighbors?lang=eng>),

Encyclopedia of Mormonism, (New York: MacMillan publishing company, 1992). Tekst op: <http://eom.byu.edu/index.php>.

Interviews:

- R. Bushman, *Mormons and politics: Are they compatible?*, May, 14, 2007, Pew Center Biannual faith angle conference. Transcript: <http://www.pewforum.org/Politics-and-Elections/Mormonism-and-Politics-Are-They-Compatible.aspx>
G.B. Hinckley, *Gordon B. Hinckley: Distinguished Religious Leader of the Mormons*, September, 8, 1998, Larry King Live. Transcript: http://www.lds-mormon.com/lkl_00.shtml .